

SZERENCSES KÁROLY

A főszerkesztők pontosan megjelentek. A szolgálati Volgák ott sorakoztak a rakparti ház előtt. Ketten hatos villamossal érkeztek a New York palotából, mások busszal jöttek a Felszabadulás térig, s onnan villamossal a Duna partján. A pártközpontban néhányan még ennyi év után is megilletődötten mozogtak, volt viszont olyan is, aki magabiztosságot színlelt, „otthonosan” elhelyezkedett. Dohányoztak, többen látványosan „dolgoztak” – kéziratot javítottak gyakori húzásokkal. A népszerű képes irodalmi-közéleti lap főszerkesztője lehunyta szemét, szinte aludt.

A sajtóért felelős központi elvtársak késtek.

Ezerkilencszázhetvenkilenc nyara közeledett. Kádár János Bulgáriában tárgyalt. Todor Zsivkov ebből az alkalomból a következő meglepő kijelentést tette: „Éljen és virágozzék a bolgár-magyar barátság!” Meg azt is mondta, hogy „Éljen a béke, éljen a kommunizmus!” Kádár János sem akart lemaradni: „Éljen a magyar és a bolgár nép megbonthatatlan testvéri barátsága!” – válaszolta. És: „Éljen a szocializmus és a béke!”

„A szocializmus mégse kommunizmus” – gondolták sokan Pesten, így emberünk is, aki sokat megélt már az elmúlt évtizedekben, s most váratlanul itt találta magát e fontos helyen.

A világlapok azzal voltak tele, hogy Carter amerikai elnök és Brezsnyev szovjet főtitkár a SALT 2-egyezmény aláírásakor megölelték egymást. (Reményt adva az emberiségnek.) Arról csak egészen rövid közlemény jelent meg, hogy a Magyar Nemzeti Bank négyszázmillió dolláros hitelt vett fel 52 amerikai banktól. A konzorciumot a Hanover Trust Company vezette. Jóval nagyobb terjedelmet kapott, hogy a Rába ETO labdarúgócsapata 7:2-re verte a Csepel gárdáját. Glázer hármat vágott, s még Onhausz is betalált...

A Filmmúzeumban – a Tanács körúton – a Bonnie és Clyde menti ötvenszázalékos felárral. Este tízkor a Decameront adták. Már kevés színház játszott, de a Vigben A 22-es csapdája telt házakat vonzott, a Nagycirkuszban pedig moszkvai művészek revüje ment sikerrel.

Margó, a titkárnő szolt be a terembe, hogy a kultúráért felelős központi elvtársak késni fognak. A bejelentés nyomán élénkség támadt a teremben. Többen a melegfrontra panaszkodtak. Alvásproblémák kerültek napirendre. Közben kiadós zápor szakadt a fővárosra, de alig hozott enyhülést. „A Duna vizállása 396” – hallatszott egy távoli szobából, majd erőteljes köhögés. Lehet, hogy maga az Öreg köhög?

Bő negyedórás késéssel végre megjöttek a központi elvtársak. Hárman voltak. Aczél György és Óvári Miklós már régóta együtt járták a pártapparátus lépcsőit. A harmadik férfi gyakran ott ült az értekezleten, de senki nem tudta, ki ő. Mindenki elhelyezkedett, s rögtön meg is kezdődött a tájékoztató. Az eligazítás. Aczél emelkedett szólásra:

„Addig kell előremenni, ameddig tisztán látunk! – szögezte le, majd éreztetve, hogy nincs megelégedve a főszerkesztők munkájával, hozzátette: – Nem kívánunk semmiféle központi cenzúrát felállítani továbbra sem. A mi cenzoraink önök!”

Itt jelentős hatásszünetet tartott, és éppen a renitenskedő napilap főszerkesztőjének szemébe nézett. Az rövid ideig állta csak a tekintetet, aztán elnézett – mintegy átgondolva a hallottakat – a fém Lenin-portré irányába. Néhányan értetlenül néztek, esetleg némi méltatlankodás is volt a szemekben. „Cenzor, én?”

„Aki a párt és az állam megbízásából ilyen feladatokat vállalnak, azoknak ezt is vállalniuk kell! – folytatta némi kárörömmel a hangjában Aczél. A vészjósló kezdet után konkrétumokat sorol: – Lehetőséget adtunk »egy nonfiguratív művész« kiállítására eldugott helyen, erre az összes lap meg híradó ezzel a tárlattal foglalkozik. Ahelyett, hogy a rendes szocialista művészetet népszerűsítsen. Egy Ránki nevű történész azzal állt elő, hogy cirill betűk voltak a Kassán fel nem robant bombákon! Talán a Szovjetunió bombázott?! És ennek teret adnak!”

– Hát ki a fene bombázott? – kérdi magában emberünk, elnézve az előadó rángó bajszát. – Még mindig ott tartunk, hogy mi magunk?

Már a Rákosi-korszakról szól a tábori mise. Az ötvenes évekről túl sok kritikai megfogalmazás lát napvilágot. Egyáltalán: feleslegesen sokat foglalkoznak mostanában az ötvenes évekkel.

„Őszintén megmondom, hosszú-hosszú ideig tartott, amíg én olyan világosan láttam Rákosiék tevékenységét, amilyen világosan első perctől látta Kovács András, látta Kolozsvári Grandpierre Emil és látták az összes alkotók Magyarországon. Akkor csak azt nem értem: úgy látszik, az ötvenes években Magyarországon csak olyan alkotók éltek, akik hazudtak? Csak megrendelésre dolgoztak? – teszi fel a kérdést együgyűséget színlelve. De választ nem vár. – Szóval van egy torz tükrör” – teszi még hozzá begyűjtve az azonosulós tekinteteket.

– Igen. Az ötvenes években is mennyi szépet alkottunk. A filmek! Meg a tanulási lehetőség parasztok, munkások gyerekeinek! Lehet, hogy a disznókat örzimé a falumban. Bizony – gondolta magában mosolyogva helyettes emberünk. Most meg itt ül az ország legfontosabb épületében, és Aczél elvtársat hallgatja.

De nincs idő merengeni. A központi elvtárs azt mondja, hogy a fiatalabbakkal van a baj. Az idősebb generációval szót lehet érteni. Ők tudják, mi volt a Rákosi-korszakban. Értenek a szóból. Nem felelőtlenkednek.

„Illyés Gyulával meg lehetett állapodni abban, hogy a kötetét nem forgalmazzuk.”

– Megírta, ki is nyomták, de nem forgalmazzuk. Zseniális. Így nem sérti a szomszéd államok vezetőinek érzékenységét. Elviselhetetlen lett volna.

„Lehetett vitatkozni vele arról, hogy a Kegycet mikor mutassák be és hogyan. A Karinthy Ferencnek komoly gondot okozott, hogy a Házszenetlővel hogyan tudna használni. A Csúrkándl Várkonyi saját művészi és politikai lelkiismerete alapján változtatásokat tudott alkalmazni. A nagybeteg Örkény István nagy felelősséggel elküldi kulturális és politikai területen dolgozó embereknek a darabját, hogy mondják meg, politikailag hogyan lehetne hasznos?”

Most tényleg dühös a kultúráért felelős központi elvtárs. Ilyenkor rángatja a vállát, remeg a hangja, kicsit tehetetlennek tűnik. De teljes gözzel bírálja a lapokat – inkább az egész értelmiségnek szól ez –, mert

Központi eligazítás és feddés a sajtónak, 1979

Az értekezlet

Óvári Miklós, az MSZMP Központi Bizottságának titkára (balról) Kádár Jánossal pár évvel később, 1984. május 1-jén. Míg a központi elvtárs kinyilatkoztat, határozatot közöl, utasít, összefoglal, valahol, egy hátsó szobában talán maga az Öreg köhög

megróják Karinthyt, hogy miért nem ment mélyebbre a kritikával. Örkenyt, hogy a Pistit miért nem előbb mutatta be. Miért áramtalanított belőle dolgokat? Megróják Illyést, hogy a Kegycenben miért nem direkt a rendszert bírálja. Weöres Sándort meg lehetett győzni, hogy a Kétféjű sas most nem aktuális.

„Meddig bírja ezt egy alkotó? Tessék mondani, meddig bírja azt, hogy amíg úgy érzi, ő valami szövetségben van egy politikával, de annak képviseletében újságírók több százezres példányszámban ütik és püfölik azért, amit a másik oldalon kérnek tőle.”

– Meddig lehet bírni ezt a nyomást? Karinthy teljes joggal mondja: miért nem adják le a Széchenyi rakparton a párttagsági könyvet, akiknek az a bajuk velem, hogy nem vagyok elég rendszerellenes – gondolja emberünk, mélységes igazat adva Aczél elvtársnak.

„Miért nem hívja fel a kulturális minisztériumot, a pártot vagy bárkit, miért nem kérdezi meg, miért fekszik ott a Weöres-darab?” – szegezi a kérdést név szerint a Film, Színház, Muzsika főszerkesztőjének a központi elvtárs. Szavában fenyegetés.

„Egyért dolgozunk, szövetségben vagyunk. De végső fokon ezek mégsem mennek” – közli szinte sértetten lezárva ezt a témát.

És itt van Eörsi István. A Szabad Európa Rádióban szólal meg. Írói tehetsége – azt mondják – nem olyan kvalitätsos.

„De mióta a Szabad Európában publikál, a következő van. Ma a reggeli lapban olvasom, hogy darabot ír át, a Magyar Nemzetben publikál, az Élet és Irodalomban publikál – soha ennyit nem publikált, mint most.”

– Jelenség ez. A Sztálin-szövegű. Kicsit felerősíteni a tehetséget. Kicsit kompenzálni. Csak tűnjék. Támogassák. Tiltsák. Próbál küzdeni az örök életért – csapong emberünk, s már rimelnek is az előadó szavai.

„Van nekünk ilyen kategóriánk, hogy túrni. Sem tiltani, sem támogatni: a krimi, a beatzene” – mondja.

A beatzene most válik igazán problémává. Nem a hatvanas években, az Illés–Omega–Metro háromszög idején. Most, Radics Béla halálmenekülése idején. A P. Mobil és a Beatrice, a Hobo Blues Band klasszikus utazása idején. Megint ráng a váll a előadónak. Sértett is. Nem érti, miről van szó. Kik ezek? Mit akarnak? Miért követik őket? Miért segítik őket? Miért nem elegendő a III/III-as megelőző beszélgetés?

„Ez az ország a tévovázó, kallódó, a csövező emberek országa? Érttem, hogy ez probléma. De miért kell a Valóságban, az Élet és Irodalomban, a televízióban a Beatrix együttes és az egész csövezés apológiáját hirdetni? – kérdi. – Behoztuk a punkot néhány éves késéssel, a Beatrix-ideológiát, a csövet, és megint lassan szégyenkezni fog a fiatalember, aki csak alkotó mérnök, hogy rajta semmi érdekes nincs. Az arányok politikai kérdése válnak.”

Mit tudhat az előadó a Beatricéről? – kérdi magában emberünk, és eljátszik a gondolattal, ahogy a központi elvtárs – szűk kísérettel – megjeleNIK a Csepeli Munkásotthon lepusztult bejáratánál, és jegyet vált a Beatrice koncertjére. A jegyszedők nem csodálkoznak, járnak ide mindenféle gyanús elemek, ügynökök, pártfunkcionáriusok, újságírók, értelmiségiek, egyetemisták. Emberünk is járt már ott. De mindannyiuk első útja a büfébe vezet, ahol halmokba rakott sörösrekeszek jelzik a kínálatot. A központi elvtárs és kísérei – kivéve a gépkocsivezetőt – kőbányai sört kérnek. Whisky nincs. Bent már rég megy a show, éppen térdre ereszkedik a terem három–négy száz fős közönsége, és áhitattal hallgat egy egzaltált figurát, aki szerint a gondolat előtt a szó csak térdén állhat. Se csirkét nem darálnak, se nacionalista jelképek. Csak babos kendő. Nincs itt baj, néz egymásra a központi elvtárs és a kísérő. Csak az arányok!

Merengéséből az előadó megemelt hangja zökkentette ki, aki már újabb témára tér át. Hogy van-e sajtószabadság Magyarországon, vagy nincs? Hogyan is áll a helyzet?

„Büszke vagyok rá, hogy nincs sajtószabadság abban, hogy Magyarországon nem lehet megírni a Pompidouról, hogy a rákjának milyen stádiumában tart... De ha meghallgatom néha, hogy miket kérdeznek a rádióban a Négysemköztben a Darvas Iván nemi életéről, vagy Kodálynének milyen érzés öreg férfival? Hát nincs egy jó ízlés? Nem lehet vállalni a konzervativizmus vádját? Nem engedjük meg. Nem magáncég ez.”

Most tér rá a lényegre. Nem magáncég ez. Pártunk és államunk cége a sajtó.

„Egyetlen munkatársuktól se kívánják, hogy véleménye és meggyőződése ellen írjon. De meg lehet válni emberektől. Tegyük hozzá, hogy ez nem fenyegetés, csak feszes irányítás.”

Öt perc cigarettaszünet. Most kell gratulálni. Cigarettával kínálni. Köre gyűlni. Gondterhelten egyetérteni. Az értékrendzavarokra utalni, az egymásnak ellentmondó felvilágosításokat okolni, a fiatalágot bírálni, a klasszikusokat idézni (Marxot, Lenint, esetleg Petőfit), korszakváltásról és kontinuitásról értekezni, a fejlett szocialista társadalom építéséről szólni. Most kell elmondani, hogy a túrt kategória egyre nagyobb presztízssre tesz szert. Már illegális értékrendet terem! Most kell megmutatni magát. Kezelní vele. Inni egyet. Lazán zsebre dugott kézzel csevegni. Valóban?! – kérdezni, némi éllel. Most kell egy szűrős megjegyzést tenni Révai Józsefre.

A kultúráért felelős központi elvtárs majd türelmesen válaszol a felvetett kérdésekre. A szünet elhúzódik, a hangulat oldódik. Senki semmi rosszat nem csinált. A szocializmus épül, a szocialista realizmus érvényesül, a feladatok világosak, a szakma a kisujjakban.

„Nem a szocializmusban, hanem, ha úgy tetszik, bennünk van a hiba! – mondja önkritikusan a központi elvtárs. – Igenis bővülő szabadság lehetősége előtt állunk, és ez egy szocialista szabadság.”

Ebben meg is egyeznének. Valaki hátul feláll, mintha már vége lenne az eligazításnak. Pedig csak most jön a lényeg. Óvári központi elvtárs emelkedik szólásra. Látszik, hogy kissé nehezelt az előadóra. Három órát azért mégsem kellett volna beszélni. A túlzott lelkesedés. Értelmiségi locsogás. (Bár magát is értelmiséginek tartja.) Rövid mondatokban beszél. Kinyilatkoztat, határozatot közöl. Utasít. Összefoglal. A sajtó helyzetéről szól, meg arról a nyomásról, amely a társadalomból nehezedik az újságírókra.

„Nem azért vagyunk kommunisták és felelős funkcionáriusok, hogy feltétlenül engedjünk ennek a nyomásnak – mondja, és emberünk észreveszi, hogy a szavakat sziszegve préseli ki, közben a papírköteget a kezében szinte pépesre szorítja. – A kulturális sajtó nem segíti eléggé a kíváncsatos szocialista értékrend kialakítását” – teszi hozzá minden gúny nélkül.

Halkan beszél, de fenyegető hangon.

„Tájékoztatást kértek az elvtársak? Hát nemcsak tájékoztatásra van szükség, de tájékozódásra is! Ez munkaköri kötelesség! Marxista–leninista elvek alapján lehet kritizálni! Lejárt divatokat nem szabad utánozni. Embertelenséget, ízléstelenséget, nihilizmust, anarchizmust! Meggyőződés, hogy szükség van adminisztratív irányításra, ami nem helyettesítheti az ideológiai meggyőző munkát. Mindennap kell tudni igent és nemet mondani, megfelelő ideológiai alapon.”

Az értekezlet ezzel véget is ért. A központi elvtársak felálltak és távoztak. Lépteik nem hallatszottak a folyosón. A főszerkesztők kissé kényelmetlenül érezték magukat. Megint meg kellett fejteni, hogy mit is akarnak a pártközpontban. Értetlenül toporogtak. A rutinosabb kollégák szemében ott táncolt a jól bevált válasz: „Elvileg egyetértünk, aztán minden marad a régiben.” Besötétedett, mire kiléptek az utcára. Siettek a szerkesztőségbe. Hamarosan lapzártá. A dörzsölt kolléga mellé sodródik, valamiféle eligazítást várva. Az elébe menve a kellemetlen beszélgetésnek csak ennyit mond:

– Take it easy!

És beül egy fehér Volgába.

A rakparton egy sovány férfi megy táncos léptekkel a híd felé. Kezében összecsavart újsággal a korláton zongorázik. S néha váratlanul felkiált:

– Köszönöm szépen! Köszönöm szépen!